Tesbih Çekmek ve Cemaatle Tesbih Çekmek Bid’ât mi? – 2

Bid’at konusu, geride “Rabıta Bid‘at Mi, Bid‘at Ne Demektir?” başlıklarında geniş bir şekilde açıklandı. Burada konunun, konu içinde anlaşılması için kısaca özetleyeyim:

Bid’atin Şer’i Anlamı

Hakkında şer’i bir delil olmaksızın yapılan uygulamalardır. İslâm şeriatında aslı olmayan bir şeyi icad etmek demektir. Yani Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde mevcut olmayan ve dini kaynaklarda delili bulunmayan akîde, ibâdet, dini bir yasaklama gibi alanlar için olan kullanımdır.

Şer’i anlamdaki bid’atler; Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)’in “Sonradan ortaya çıkan şeyler bid’attir ve bütün bid’atler sapıklıktır” ifadesi bu anlamdadır.

Şer’î ıstılahta ise; bütün bid’atler dalâlettir. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)’den sonra hiç kimsenin dine, akide ve ibâdet konusunda bir şey sokmaya, dini bir şiar ihdâs etmeye veya ondan bir şey eksiltmeye, dini bir uygulamanin niteliğini değiştirmeye (cehri kırâat olmayan namazlarda cehri kırâat ihdâs etmek gibi), mutlak bir hükmü zaman ve mekan açısından olsun, bireysel ve toplumsal açıdan olsun, şer’i bir delil gelmedikçe kayıtlandırmaya yetkisi yoktur.

Bid’atin Lugat Anlamı

Dinde aslı olan Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde aslı benzeri mevcut olan ve dini kaynaklarda delili bulunan birşeyi icat etmek demektir.

Lügat anlamında kullanılan dinde aslı olan bir şeyi icat etmek ve sünnete muhalif olmayan mutabık olan şeylerde kullanılan bid’at kavramı, şer-i yönüyle kastedilen sapıklık anlamındaki bid’atler değildir, şer’i anlamdaki bid’atle karıştırılmamalıdır.

Günümüzdeki yapıldığı şekliyle bire bir Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde olmayan fakat benzeri aslı olup hakkında şer’i bir delile dayalı olarak yapılan uygulamalardır. Hadislerin yazıya geçirilmesi, teravih namazı vb… Bunların lugat anlamında bid’at olarak adlandırılması câizdir, zira bunların sünnette aslı ve uygulaması vardır.

Mesala minare Resûlullah zamanında yoktu. Ama ezan yüksek bir yere çıkılarak okunuyordu. Yani aslı vardı Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanından sonra icat edilmesi yönüyle minare bid‘at olmakla birlikte Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında yüksekte okunması gibi bir aslı, benzeri olması, Kuran ve sünnete aykırı bir yönü olmaması yönüyle şer‘î anlamda bid‘at değil, lugat anlamında ise bid‘attir. Yani bid‘at-ı hasenedir.

Dikkat edin; iki şekliyle de bid’at diye anılıyor. Ama biri caiz, diğeri değil. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), bid’at hakkında “Bütün bid’atler dalâlettir” buyurmuştur.

İmâm Rabbânî de: Bid’atin hepsi kötüdür, güzeli olmaz, demektedir. Bunun

izahı bid'atin, hasenesi veya güzeli olmaz. Hepsi seyyiedir, yani kötüdür, diyenler şer'i ıstılahı kastediyorlar; lügat manasındaki bid'ati kastetmiyorlar.

Bid'atin güzeli de vardır diyenler şer'i ıstılahı kastetmeyip lügat manasını murad ediyorlar. Yani her iki gruba göre bid'atı hasene lugat manada bid'at değildir.

"Bid'at-ı hasene" mefhumunu kullanan sahabe bunu şer'i anlamda değil, lügavi anlamda kullanmışlardır. Âlimlerin kastı aslı dinde olan ve insanların sonradan keşfettikleri amellerdir. Dolayısıyla burada kullanılan "bid'at-ı hasene" lafzı şerri istilahta değil, lugavidir.

Bid'at kavramı bazen şer'i bir konu hakkında kullanılır. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in; "sonradan ortaya çıkarılan her şey bid'attır ve her bid'at de sapıklıktır" ifadesi bunun örneğidir.

Hazreti Ömer (Radıyallahu anh)'in, insanları teravih için topladığı ve onların da buna devam etmesi üzerine söylediği "bu ne güzel bid'attir" sözü lugat anlamındadır. Şer'î değildir. Ömer (Radıyallahu anh)'in kasdı, bu uygulamanın 20 rekat şekilde daha önce mevcut olmadığı, ancak dinde aslının bulunduğunu Resûlullah'ın kıldığını ifade etmekti."

Tesbih taşları ile zikir yapmak, aslı Resûlullah ve sahabede mevcut olması, Kuran'a ters bir yönü olmamasıdan dolayı, sapıklık ifade eden, İslâm şeriatında aslı olmayan birşeyi icad etmek anlamında olan şer'i olarak bir bid'at değildir. Tesbih taşları ile zikir yapmak, aslı Resûlullah ve sahabede mevcut olması, Kuran'a ters bir yönü olmamasıdan dolayı "bid'at-ı hasene" olan lugat anlamında bir bid'attir.

Şimdi Resûlullah ve sahabede olan şekline bakalım;

1. Hadis:

İbn Ebî Şeybe, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve Hâkim, (Abdullah) b. Amr (radıyallahu anhumâ)'dan rivâyet etmiş ve Hâkim 'sahih' olduğunu söylemiştir: "Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'nin tesbîhleri eliyle saydığını gördüm."[1]

2. Hadis:

İbn Ebî Şeybe, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Hâkim, Yüseyre (radıyallahu anhâ)'den -ki hicret eden (Sahâbe) kadınlar(ın)dan idi- şöyle dediğini rivâyet etti: "Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

(Ey kadınlar!) Tesbîhe (sübhânellâh demeye), tehlîle (lâ ilâhe illellâh demeye) ve takdîse ("sübhâne'l-meliki'l-kuddûs" veya "sübbûhun kuddûsün Rabbu'l-melâiketi ve'r-rûh" demeye) sarılın, ğâfil olmayın, tevhîdi unutursunuz. (Onları) parmak uçlarınızla sayın. Çünkü onlar, (bedeninizden, kendileriyle ne yaptığınız) sorulacak ve konuşmaları istenecek olan(uzuv)lardır."[2]

3. Hadis:

Tirmizî, Hâkim ve Taberânî, Safiyye (radıyallahu anhâ)'den şöyle dediğini rivâyet ettiler: "Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yanıma girdi; önümde tesbîh etmekte olduğum dört bin hurma çekirdeği vardı. O, "nedir bunlar, ey Huyey'in kızı?" dedi.

Ben, "onlarla tesbîh ediyorum" dedim.

O, "senin başında dikildiğimden beri bunlardan daha çok tesbîh ettim"

buyurdu. Ben, "(onu) bana (da) öğret, ey Allah'ın Resûlü!" dedim.

O, (سبحان الله عدد ما خلق من شئ)/Allah'ı, yarattığı şeyler adedince tesbîh ederim", buyurdu."[3] Bu hadis de sahihdir.

Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz, taşlarla tesbîh etmeyi görmesine rağmen yasaklamadığına göre, onlarla da tesbîh edilebileceğine dâir bir takrîrî sünnet bulunmaktadır.

Rivâyetlerin birçoklarında da zikirlerin taşlarla veya hurma çekirdekleriyle sayılması vardır.

4. Hadis:

Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim Sa'd b. Ebî Vakkâs (Radıyallahu anhu)'tan rivâyet etmişler ve bu rivâyetin Tirmizî hasen, Hâkim de sahih olduğunu söylemişlerdir:

"Sa'd ve Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kadının yanına girmişler, kadının önünde de hurma çekirdekleri veya küçük taşlar vardı; tesbîh ediyordu. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), 'bundan dahâ kolay' veya (râvînin tereddüdü) 'daha efdal olanı sana haber vereyim mi?' buyurdu…"[4]

5. Hadis:

Hilâl el-Haffâr'ın *Cüz*'ünde, Beğavî'nin *Mu'cemu's-Sahâbe*'sinde ve İbn Asâkir'in *Târîh*'inde, Mu'temir b. Süleymân yolundan Ubeyy b. Ka'b'dan, onun, dedesi Bakıyye'den, onun da Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'nin azâdlı kölesi Ebû Safiyye'den yaptıkları şöyle bir rivâyet vardır:

"(Ebû Safiyye'nin) önüne bir deri yaygı konulur ve içinde taşlar bulunan bir sepet getirilir, onunla günün yarısına kadar tesbîh ederdi; sonra da kaldırılırdı. Birinciyi kılınca[5](o sepet tekrâr) getirilir, onunla akşama kadar tesbîh ederdi."[6]

6. Hadis:

Ahmed b. Hanbel de ez-Zühd'de, Yûnus b. Ubeyd'den, anasının şöyle dediğini rivâyet etti: "Ebû Safiyye'yi – ki o Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın ashâbındandı ve komşumuz idi küçük taşlarla tesbîh ederdi."[7]

7. Hadis:

İbn Sa'd, Sa'd'ın kölesi Hakîm İbnü'd-Deylemî'den, Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın, taşlarla tesbîh ettiği"ni rivayet etmiştir.[8]

8. Hadis:

İbn Ebî Şeybe *el-Musannef*'de, Sa'd'ın kölesinden, "Sa'd'ın taşlarla veya hurma çekirdekleriyle tesbîh ettiğini" rivâyet etti.[9]

9. Hadis:

İbn Sa'd *et-Tabakat*'da şöyle dedi: Bize Ubeydullah b. Mûsâ haber verdi (dedi). (Ubeydullâh) bize İsrâîl haber verdi (dedi). (İsrâîl) Câbir'den (haber verdi): Bir kadın ona (Câbir'e), Fâtıme binti Hüseyin b. Alî b. Ebî Tâlib'den rivâyet ederek şöyle dedi:

"O (Fâtıme), düğüm atılmış bir ip ile tesbîh ederdi."[10]

10. Hadis:

Abdullâh b. Ahmed, ez-Zühd *Zevâid*'inde, Nuaym b. Muhriz[11] İbn Ebî Hüreyre'den, O (Nuaym), dedesi Ebû Hüreyre'den şöyle rivâyet etti:

"Ebû Hüreyre'nin iki bin düğümlü bir ipi vardı; onunla tesbîh çekmedikçe uyumazdı."[12]

11. Hadis:

Ahmed b. Hanbel de ez-Zühd'de (isnâdıyla) Kasim b. Abdirrahmân'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Ebû'd-Derdâ'nın bir kese içinde Acve hurması çekirdeklerinden hurma çekirdekleri vardı; sabah namazını kılınca onları birer birer çıkarır, onlarla tesbîh ederdi."[13]

12. Hadis:

İbn Sa'd, Ebû Hüreyre'den şöyle rivâyet etti: "(Ebû Hüreyre) yarısı beyaz yarısı kara (alaca) olan hurma çekirdeğiyle tesbîh ederdi."[14]

13. Hadis:

Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*'de (isnâdıyla)[15] merfû' olarak şöyle rivâyet etti: "Tesbîh âleti Allah (Celle Celalühü)'yu ne güzel hatırlatıcıdır!"[16]

14. Hadis:

İbn Ebî Şeybe (*el-Musannef*'de) Ebû Saîd el-Hudrî (Radıyallahu anh)'den rivâyet etti: "Ebû Saîd el-Hudrî (Radıyallahu anh) taşlarla tesbîh ederdi."[17]

15. Hadis:

(İbn Ebî Şeybe yine) Ebû Nadra yoluyla, Tufâve (denilen bir yer)'den olan bir adamdan şöyle dediğini rivâyet etti: "Ebû Hüreyre (Radıyallahu anh)'nin yanında konakladım; onunla beraber, içinde taşların -veya hurma çekirdeklerinin- bulunduğu bir kese vardı. Tükenene kadar onlarla Sübhânellâh derdi…"[18]

16. Hadis:

(İbn Ebî Şeybe yine) Zâzân'dan şöyle dediğini rivâyet etti:

"Ümmü Ya'fûr'dan tesbîhlerini aldım. Alî'ye vardığımda, 'Ümmü Ya'fûr'a tesbîhlerini geri ver' dedi."[19]

Sonra, Celâl el-Bülkînî asrında yaşayan müteahhir bir yazara âid[20] *Tühfetü'l-'İbâd*'da[21] tesbîh âleti hakkında güzel bir bâb gördüm. Orada aynen şu ifâdeleri müşahade ettim:

Âlimlerin bazısı şöyle dedi: Tesbîhlerin parmak uçlarıyla sayılması İbn Amr hadisinden dolayı tesbîh âletinden daha iyidir.

Ancak şöyle de denilmektedir: Tesbîh eden kimse yanılmayacağına güveniyorsa parmak uçlarıyla sayması daha iyi olur; değilse, tesbîh âleti evlâdır. Şübhesiz ki, Ebû Hüreyre (Radıyallahu anh)'u gibi kendilerine işâret edilen (meşhûr olan), kendilerinden (ilim ve feyz) alınan ve kendilerine i'timâd edilen efendiler (büyük zâtlar) tesbîh âleti edinmişlerdir.

Ebû Hüreyre'nin iki bin düğüm bulunan bir ipi vardı, onunla on iki bin tesbîh çekmedikçe uyumazdı. Bunu İkrime şöylemiştir.

17. Hadis:

Ebû Dâvûd'un es-Sünen'inde, Ebû Nadra el-Gıfârî'nin şöyle dediğine dâir bir rivâyet vardır:

Ahmed b. Hanbel, ez-Zühd'de Yunus b. Ubeyd'in anasından şöyle dediğini rivâyet etti: "Ebû Safiyye'yi ki o Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın ashabındandı ve komşumuz idi küçük taşlarla tesbih ederken gördüm."

Bu rivâyet benzer bir lafızla, Hilal el- Haffar'ın *Cüz*'ünde, Beğavi'nin *el-Mu'cemu's-Sahâbe*'sinde ve İbn Asâkir'in *Târih*'inde dahi mevcuttur.

Ahmed b. Hanbel de Zühd'de, Ebû'd-Derdâ'nın hurma çekirdekleriyle tesbih ettiğini, rivâyet etmiştir.[22]

"Bana, Tufâve'den bir şeyh, şöyle söyledi: Medîne'de Ebû Hüreyre'ye misâfir oldum. Ben, misâfir yüzünden ondan daha çok ve daha kavi kol ve ayak sıvayan (hizmet etmeye girişen) bir adam görmedim. (O adam şöyle) dedi: Birgün ben onun huzûrundayken, o, sedirinin üstündeydi. Beraberinde, içinde taşların yâhut hurma çekirdeklerinin bulunduğu bir kese, aşağı tarafında da kara bir câriye vardı. O, şu taşlarla tesbîh çekiyordu.

Nihâyet kesedekileri bitirince keseyi câriyeye attı. O da onları toplayıp tekrâr keseye koydu ve hemen Ebû Hüreyre'ye geri verdi…"[23]

Denilmiştir ki, 'Ebû Hüreyre (Radıyallahu anhu) mücezza'[24] hurma çekirdeği ile tesbîh ederdi.'

Hafız Abdulğanî, el-Kemâl'de, Ebû'd-Derdâ Uveymir (Radıyallahu anh)'in (hâl) tercümesinde, günde yüz bin tesbîh çektiğini anlatmıştır.

(Hafız Abdulğanî, *el-Kemâl*'de) Seleme b. Şebîb'de şöyle dediğini zikretmiştir:

"Hâlid b. Ma'dân Kur'ân okumasından ayrı olarak kırk bin tesbîh çekerdi; öldüğünde, yıkanmak için teneşir üzerine konulunca parmağını şöyle hareket ettirmeye başladı -yani tesbîh ile."[25]

Ma'lûm ve muhakkaktır ki, yüz bin, hattâ kırk bin ve bundan daha azı parmak uçlarıyla sayılamaz. Bununla doğru olarak ortaya çıkmış ve sâbit olmuştur ki, Ebû'd-Derdâ ve Hâlid b. Ma'dân (bu sayıdaki tesbîhleri) bir âlet ile sayıyorlardı.

Ebû Müslim el-Havlânî (rahmetullahi aleyh)'nin bir tesbîhi vardı. Bir gece tesbîh elindeyken kalktı. (Râvî şöyle) dedi:

Tesbîh döndü ve koluna sarıldı ve tesbîh çekmeye başladı. Bunun üzerine Ebû Müslim döndü; tesbîh de kolunda dönüyor ve şöyle diyordu:

Seni tesbîh ederim, ey yerden bitenleri bitiren ve ey varlığı dâim olan! (Ebû Müslim, hanımına), "Gel, ey Ümmü Müslim! Bak tuhaf olan şeylerin en tuhaf olanına…" dedi. (Râvî), 'Ümmü Müslim derhal geldi; tesbîh, dönüyor ve tesbîh çekiyordu; (Ümmü Süleym) oturunca da tesbîh de sustu' dedi. Bu hâdiseyi, Ebû'l-Kasim Hibetüllâh İbnü'l-Hasen et-Taberî, "*Kerâmâtü'l-Evliyâ*" isimli kitâbında anlattı. Rivâyetleri daha da çoğaltmak mümkün ise de, bizce bu luzumsuzdur. Bütün bunlar sahâbe (Rıdvanullahi Teâlâ aleyhim)'in tatbikatıdır. Bu rivâyetler göz önünde bulundurularak, sûfiyyece topluca ve tek başına taşlarla zikretmenin bid'at olduğu tarafı değilde, hayır olduğu tarafı tercih edilmiştir. Şu halde taşlarla zikir Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın takrirleri ve sahâbe

(Rıdvanullahi Teâlâ aleyhim)'in amelinden alınma bir sünnettir. Hasan Sabbah'dan, Hindulardan, Budistlerden alınma değildir. Biz davamıza dair delil getirdik. Yapıcı, birleştirici olmak lazım.

Tesbihle zikre karşı çıkanlar ellerinde tesbihe bidat diyen bir sahabi den başka delilleri olmadığından birçok sahabenin tesbih konusunda gelen şu yukarda getirdiğimiz rivayetlere zayıf diyerek haklı çıkmaya çalışıyorlar.

Selefilik iddiasında bulunanların bu hadislere zayıf demelerine itibar edilmez. Çünkü asrın muhaddisi dedikleri Elbanî'nin tevessül bölümünde 5. hadin tahriçinde göreceğiniz gibi Elbânî'nin birçok hadis tahriçlerin de hata, yanlış bilgi verme ve çelişkili durumları olmuş bunu Mahmud Said Memduh *Naktu's-Sahih Haşiyesi*'nde, birçok örnekler ortaya koymuştur. Ayrıca Hasan b. Alî es-Sekkaf, *Tenâkuzât-ı Elbânî* isimli birkaç ciltlik eserinde, birçok misallerle de bu tezatlıkları açıklamıştır. Bu sebeblerden dolayı Elbani bir hadise zayıf veya uydurma dediğinde hemen kabul etmeyip temkinli yaklaşmak gerek. Çünkü birçok çelişkileri ve hataları var.

Peygamber Efendimiz (aleyhisselam) günde en az yetmiş defa istiğfar ederdi

"Ey insanlar! Rabbinize tevbe edin; canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, ben günde yetmiş kereden fazla اَسْتَغْفِرُ اللهَ وَاَتُوبُ اِلَيْهْ (Estağfirullahi ve etübü ileyh-Allah'tan mağfiret dilerim ve O'na tevbe ederim derim.)" (Buhari; Kütüb-i Sitte / Deavat)

"Elbette benim kalbimde bulutlanır; bundan dolayı günde yüz defa اَسْتَغْفِرُ اللهَ (Esteğfirullah-Allah'tan mağfiret dilerim.) derim." (Müslim; Kütüb-i Sitte / Zikir)

Biri günah işler veya kendine zulm eder, sonra pişman olup, Allahü teâlâya istiğfârda bulunursa, Allahü teâlâyı çok merhametli, afv ve mağfiret edici bulur. (Nisâ sûresi: 109)

---

[1] İbn Ebî Şeybe (7745), Ebû Dâvûd (1502), Tirmizî (3495), Nesâî (1355) ve Hâkim (1/547), (Abdullah) İbn Amr radıyallahu anh'dan

[2] İbn Ebî Şeybe (7738), Ebû Dâvûd (1501), Tirmizî (3595. hadîsden sonra 'bu bâbda Yüseyre'den şu rivâyet de vardır' deyip senedsiz olarak) ve Hâkim (I, 547), Yüseyre radıyallahu anh'dan.

[3] Tirmizî (3563), Hâkim (1/547)ve Taberânî (…), Safiyye Mâce (…), radıyallahu anh'dan.

[4] Ebû Dâvûd (1500), Tirmizî (3577 Dâru İbn Hazm, 3568 Çağrı), Nesâî (…), İbn Hibbân (837) ve Hâkim (I, 548) Sa'd b. Ebî Vakkâs radıyallahu anh'dan.

[5] Maksad anlaşılamamıştır.

[6] Buhârî, et-Târîhu'l-Kebîr, Muallâ b. Abdirrahmân, Yûnus b. Ubeyd'den, O; anasından, anası da Ebû Safiyye'den (8. cildin sonundaki Kitâbu'l-Künâ, 44, Dâru'l-Fikr) İbn Abdilber, el-İsîtâb, Saîd b. Âmir, Yûnus b. Ubeyd yoluyla, "hurma çekirdekleriyle", Abdü'l-Vâhid b. Ziyâd

da yine Yûnus yoluyla “taşlarla” lafzıyla (el-İsâbe kenarı, IV, 108), el-Beğavî’nin bunu rivâyetinde, Abdü’l-Vâhid b. Zeyd, Yûnus b. Ubeyd’den rivâyette Muallâ’ya mütâbeet etti. (İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 109), İbnü’l-Esîr, Abdü’l-Vâhid, Yûnus yoluyla “taşlar” lafzıyla (Üsdü’l-Ğâbe, VI, 175, mad: 6016, eş-Şa’b), İbn Asâkir, Târîhu Dımeşk (…)

[7] Ebû Nuaym, Mu’cemu’s-Sahâbe (V, 2938, Dâru’l-Vatan-1419), Ebû Safiyye radıyallahu anhâ’dan…

[8]İbn Sa’d (III, 76, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî-1417) Hakîm İbnu’d-Deylemî’den.

[9] İbn Ebî Şeybe (7741)

[10] İbn Sa’d (VIII, 468 Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî-1417) Fâtıma binti Hüseyn radıyellâhu anhu’dan.

[11] Risâlenin aslında ‘Muhriz’ şeklinde geçen kelime, Hilye’nin elimizdeki baskısında ‘Muharrer’ olarak yazılmıştır. Aslına ulaşılamamıştır; doğrusunu Allah Celle Celâluhû bilir.

[12] Ebû Nuaym Hilyetü’l-Evliyâ (I, 468, mad:1329, İlmiyye-1418) Ebû Hüreyre radıyallahu anh’dan.

[13] Ahmed b. Hanbel’de ez-Zühd (175, İlmiyye-1403), Ebû’d-Derdâ radıyallahu anh’dan.

[14] İbn Sa’d (…), Ebû Hüreyre radıyallahu anh’dan. Benzer rivayetin kaynağı Ebû Nuaym’dan geçti;18. dipnota bakınız.

[15] Uzatmamış olmak maksadıyla isnâdı hazfettik.

[16] Deylemî, Müsnedü’l-Firdevs, (V, 15, h: 7029, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî-1407) (Ali radıyallahu anh’dan)

[17] İbn Ebî Şeybe, el-Musannef, (7742 ma’nâ olarak) Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anh’dan.

[18]Risâlenin basılı olan metninin burasında muhtemel radıyallahu anhu’dan. Asıl metinde “Ebû Hüreyre” yerine “İbrâhîm” vardı. Düzeltme Musannef’den yapılmıştır.

[19] İbn Ebî Şeybe (7744), Zâzân’dan.

[20] Risâlenin basılı olan metninin burasında muhtemel bir baskı hatası olduğunu düşünerek tarafımızdan bu şekilde tercüme münâsib görülmüştür.

[21] Kitâbın yazarı Abdurrahmân İbn Ebî Bekr b. Ebî Dâvûd ed-Dimeşkî el-Hanbelî’dir; (ö: 856). Kitâbın tam ismi Keşfu’z-Zunûn’da (I, 369) “Tühfetü’l-İbâd ve Edilletü’l-Evrâd” şeklinde geçmekte ise de -Allah-ü a’lem- muhtemel ve münâsib olan “Tühfetü’l-İbâd fî Edilleti’l-Evrâd” olmasıdır.

[22] İmâm Celâleddin es-Suyutî, el-Minha Fis-Sibha, el-Hâvî lil-Fetâvâ içinde, II, 37-38.

[23] Ebû Dâvûd, es-Sünen (2174)

[24] Mücezza demek bir kısmı kazınıp beyazlatılan, diğer yanı da olduğu gibi

kara olarak bırakılan (böylece de alaca hâle gelen) hurma çekirdeği, demektir. Karalık ve beyazlık bulunan her bir şey mücezza'dır. Bunu dil âlimleri söylemiştir. (Bu dipnot, Süyûtî'nin şu risâlesinin asıl metninden buraya indirilmesi münâsib görülen bir parçadır.)

[25] el-Mizzî, Tehzûbu'l-Kemâl, VIII, 174; (el-Hilye: V, 210. İsnâdı kesiktir.), Tehzîb hâmişi, VIII, 174.